

& clarissimum; respondit prudenter, eorum se velle discipulum esse, quorum simul esset filius. Significans, non minus interesse, quos nactus sis parentes, quam quos asciscas, ut bonis moribus formeris.

35 Quodd optimè etiam monuit Rex noster Alfonsus X. (f) de eadem Regum educatione agens, & ita, post alia lectu digna, concludens: *Onde por todas estas razones deben los Reyes querer bien guardar sus hijos, é escoger tales Ayo, que sean de buen linage, é bien acostumbrados, é sin mala saña, é sanos, é de buen seso, é sobre todo que sean leales derechamente, amando el pro del Reino, &c.*

36 Quæ omnia cum in Seneca Agripina cognovisset, expertaque esset, eum institutioni Domitii Neronis filii sui, jam ad Imperium destinati, præfecit, *Ut ejus pueritiæ (verbis Taciti (g) loquor) tali, & magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur.* In quo, ita bonæ electioni, & expectationi respondit eventus, ut primo sui Imperii quinquennio, quo Senecæ monitis paruit, optimum & laudatissimum Principem egerit, ut Suetonius (b), & alii, qui vitas Caesarum scripserunt, testantur.

37 Audiendus quoque erit Claudianus (i), qui sui Honorii rectam educationem collaudans, & describens, sic ait:

*Reptasti per scuta puer, &c.
Mox ubi firmasti recto vestigia gressu,
Non tibi desidiæ molles, nec marcida luxu
Otia, nec somnos genitor permisit inertes;
Sed nova per duros instruxit membra labores.
Et cruda teneras exercuit indole vires:
Frigora sæva pati, gravibus non cedere nimbis.
Æstivum tolerare jubar, transare sonoras
Torrentum furias, adscensu vincere montes,
Planiciem cursu, valles, & concava saltu;
Necnon in clypeo vigiles perducere noctes.
In galea portare nives, nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes Baleari spargere funda.*

38 Et possem quidem plura de contrariis effectibus bonæ vel prævæ educationis in Regum filiis exempla referre, nisi prolixus esse vererer, & Camerarius (k), & alii, me hoc labore levassent, sed pro omnibus illud sufficere, quod de Venceslao & Boleslao, Regis Poloniae filiis, elegantissimè narrat ultra alios Pater Drexelius (l), & querela, quam de malè institutis Principibus Philippus Cominæus (m) his verbis proponit: *Qui sunt malè instituti Principes, quantum sit munus, quod acceperunt à Deo non intelligunt, & ipsorum familiares ne malam gratiam sibi concilient, dissimulant. Et ut ex omnibus fortè sit unus, qui fideliter admoneat, is tamen suæ sententiæ nullos habet approbatores, ac ferè fit, ut ridiculus babeatur.*

39 Et benè hoc damnum prævæ educationis agnoscens Dionysius Junior Siciliae Tyrannus (ut Æmilii Probus (n) recensent) cum Dionem sibi in Regno rivalem vereretur, nullam potiorè vindictam, securioremque sui Sceptri stabilitatem invenit, quàm Dionis filium parvulum, quem in sua potestate habebat, sic educare, ut otio, vino, epulis, scortisque indulgendo, turpissimis imberetur cupiditatibus, nullumque tempus sobrio relinqueretur. Quo effectit, ut quamquam postea Dion rerum potitus, filium à pristino victu deducere studeret, & ad id custodes apponeret, nihil proficeret, quin potius ille, usque eo commutatum vitæ statum ferre non potuit, ut se superiore partæ ædium dejecerit, atque ita interierit.

EM-

(f) L. 4. tit. 7. part. 2.

(g) Tacit. lib. 12. Annal.

(h) Sueton. & alii in Nerone.

(i) Claud. in 3. Cons. Honorii.

(k) Camer. 3. subcis. cap. 5.

(l) Drexel. in Trimeg. Beyerl. lit. I. pag. 147.

(m) Comin. lib. 10. pag. mihi 660.

(n) Probus in Dionys.

EMBLEMA XXVI.
ARMIS, ET LITERIS.

*Palladis hæc Icon una est eademque Minervæ
Nomina bina duplex munus habere dedit.
Urbibus imposita est Graiis tutela tuendis,
Lancea quas firmans, ornat, ut arma, liber:
Res decus è forti accipiet sic publica magnum,
Literis ornatur sed mage pacificis.*

COMMENTARIUS.

Anet ergo ex dictis in eo quod præcessit Emblemate, rectè & sollicitè educandos, & instituendos Principes esse. Quo verò intelligi possit, quibus in rebus institutio hæc præcipuè versari debeant, præsens subjicimus, ex Palladis imagine sumptum; quæ eadem & armorum, & pariter scientiarum omnium Dea, sub Minervæ nomine, ad antiquis Ethnicis colebatur; cuique, hac de causa, urbium suarum præsidium, & tutelam commendabant. Variè quidem illam pingentes & effigiantes, ut latè Lilius Giraldus (a), & Natalis Comes (b) observant, sed frequentius ita, ut hastam clypeo innixam una manu teneret, & librum in altera, subjectis interdum circa pedes dracone, & noctua, ut sic ostenderent, tum demum urbes incolumes esse posse, cum qui earum tutelæ, & gubernationi præpositi sunt, arma, oportuerit, tractare dedicerint, & ex literarum studiis talem scientiam, prudentiamque suis vigilis, & lucubrationibus acquisierint, ut justis, & locis, ac temporibus consentaneis legibus ac præceptis, Palladis instar, subjectos sibi populos regere, & tam domi, quàm foris, tam in sago, quàm in toga, prudenter tutari, moderarique valeant.

2 Etenim, ut cum Horatio (c) (licet aliud agente) loquar:

— Alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

Et cum in omnibus illud obtineat, quod Laertius (d) Aristipo, & Plutarchus (e) Agesilao tribuit, scilicet, ut in his potissimum adolescentes instituuntur, quæ viris usui, & decori fu-

(a) Girald. de Diis Gent. Syntagm. 11.

(b) Natal. in Mythol. lib. 4. cap. 5.

(c) Horat. in Arte Poetic.

(d) Laertius lib. 2. cap. 8.

(e) Plutarc. in Apoph. Jaccon. part. 1. mor. pag. 379.

futura sint, satis apparet, eos, qui ad regendos populos erudiuntur; his potissimum artibus, ac disciplinis debere instrui, quas præpositus nobis Palladis typus ostendit, & Justinianus Caesar (f) expressit, dum dixit: *Imperatoriam Majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, & bellorum & pacis rectè possit gubernari, & Princeps Romanus, non solum in hostilibus præliis victor existat, sed & per legitimos tramites calumniarum iniquitates expellat, & fiat tam juris religiosissimus, quam victis hostibus triumphator magnificus.*

3 Quæ verba ferè ad literam transtulit lex nostra Partitæ (g), & quòd in eis Justinianus, quòd erat armorum legibus tribuat, & è contrario non per incuriam factum fuit, ut bene Accursius (h) ibidem animadvertit, sed ut ostenderet, alterum alterius auxilio (ut jam tetigi) semper egere, & non minùs Principum robur, in rebus civilibus, ac politicis, quam in bellicis, & militaribus experiri. Non enim frustra prisci omnes Scriptores, ut Balduinus (i) observat, universam administrandæ Reip. rationem duplices artes secure, Pacis videlicet, & Belli, quas in suo Augusto laudavit Horatius (k), dum dixit:

*Res Italas armis tueris, moribus ornes
Legibus emendens, &c.*

Et in suo Hilperico Fortunatus Poëta, sic canens:

*Legibus arma Regis, & leges dirigit armis,
Artis diversæ sic simul iter.*

4 Unde vel in nostra Pallede arma, quæ induit, & hastam, quam manibus gerit, nihil aliud significare, quàm ingenii vim, & promptitudinem, apud Martianum (l) legimus:

Hasta etiam vibrans, penetrabile monstrat acumen.

Et (quod magis est) apud Ovidium (m), ipsum Martem, veluti Palladi invidentem, eadem hæc studia conjungere, sic enim habet:

*Nunc primum studiis Pacis Deus utilis armis
Advocor, & gressus in nova castra fero.
Nec piget incepti, juvat hac quoque parte morari.
Hoc solum ne se posse Minerva putet.*

5 Et apertius idem docet Petrus Costalius (n), sub ejusdem ferè quàm nos pingimus figura, sic in eisdem terminis inquit:

*Jus sibi vidrandæ Tritonia vendicat haste,
Et jacit intrepida Norica tela manu:
Illa tamen solita est scriptis palescere chartis,
Et pluteum innocuis cedere verberibus.
Hic bene conveniunt veterum monumenta Sophorum,
Quem jussit lata sors ditone frui.*

Quo loci Pluteum innocuis verberibus cedere, ad illud satyrici (o) respicit: *Nec pluteum cedit, nec demorsos sapit vugues.* Plutei quippè appellantur librorum, & tabularum signorumque repositaria, & tabula præterea ipsa, qua utuntur ii, qui aliquid meditantur, conscribuntvè, ut bene Robertus Stephanus, Calepinus, & Persii ac Juvenalis interpretes (p) docent.

6 Quod verò in ultimo Disticho continetur, ubi philosophandum esse Principibus, ait, ex celebri illo satisque vulgato Platonis (q) seu Socratis monito sumptum videtur, quod Cicero (r), Valerius Maximus (s), & alii (t), passim valdè commendant, dum docuit: *Tum demum beatum terrarum orbem futurum, cum aut Sapientes regnare, aut Reges sapere cœpissent, sive ut alii transferunt: Cum vel Philosophi Regum in civitatibus obtineant, vel ii, qui nunc Reges, & Dynastæ appellantur, verè & idoneè philosophentur.*

7 Quod argumentum latissimè prosequitur Musonius in oratione, *Quòd decet Principem philosophari;*

(f) Justin. Imper. in Proem. Instit. vide infr. Emblem.

66.

(g) Proem. 3. part.

(h) Accurs. verb. Armis de Coratiis, & l. 1. in princ. C. de suffrag.

(i) Bald. d. Proem. Instit. num. 10.

(k) Horat. lib. 1. epist. 2.

(l) Martian. quem citat Salmat. ad Panciral. 1. part. pag. 292.

(m) Ovid. 3. Fastor.

(n) Costal. in Peg. pag. 132.

(o) Pers. Satyr. 1.

(p) Steph. & Calep. in verb. Pluteus interp. Persii d. 2. tyr. 1. & Juven. saty. 2.

(q) Plat. lib. 5. de Rep.

(r) Cic. epist. 1. ad Quint. Frat.

(s) Valer. Max. lib. 7. cap. 1.

(t) Agap. ad Justin. Cæsarem. Polyb. lib. 12. & alii apud nostrum Bobad. in Polit. lib. 1. cap. 9. num. 28.

ri; & in eodem hærens Synesius (u), rectissimè negat, in viribus solis felicitatem Principis positam esse; eamque prædictam esse absolutam omnibus numeris eorum vitam, qui prudentiam potentia consociant. Quæ res conjunctæ, robur inexpugnabile conciliant, disjunctæ verò, invalidum, & inutile, quando videlicet, aut robur prudentia sit destitutum, aut prudentia viribus defecta.

8 Addens, hoc Ægyptios significasse, dum Mercurii simulachrum simul constituebant, alterum juventa florentis; alterum maturo senio venerandi, volentes innuere; eum qui rectè Rempublicam, aut Regnum sit administraturus, conjunctam cum sapientia & prudentia fortitudinem habere debere, quasi alterum absque alterius ope inutile sit.

9 Ex quo Symbolo Adrianus Junius (x) quoddam Emblema formavit, cujus lemma est, *Prudentia cum robore conjuncta*; & versus sic habet:

*Viribus Cyllenius integris stat,
Junctus cum senio gravi.
Robur invictum est, sapientia si
Firmes: qua sine concidet.*

Qui cum illis Horatianis (y) conveniunt:

*Vis consiliis expers mol e ruit sua,
Vim temperatam Dii quoque provebunt
In majus: iidem odere vires
Omne nefas animo morcentes.*

10 Quod sanè temperamentum, juxta Ovidii (z) sententiam, nulla melius via, quàm ex bonarum artium disciplina, & institutione paratur, cujus verba sunt hæc:

*Adde quod ingenias didicisse fideliter artes,
Emoluit mores, nec sinit esse feros.*

Et iterum:

*Artibus ingenius, quarum tibi maxima cura est
Corpora mollescunt, asperitasque fugit.*

11 Et, ut bene advertit Nicolaus de Cusa (a), quamvis sine literarum studio Principes aliqua scire possint, res tamen difficiles, & grandes, nequaquam; cum scientia crescat per aditamenta. Nam juxta Quintiliani (b) monitum: *Et si prudentia quosdam impetus à natura sumat, tamen perficienda doctrina est.*

12 Et cum ad eos spectet leges condere, civium commodis prospicere, legatos mittere, negotia gerere, fœdera inire, bellum justis de causis gerere, quæ sunt pacis, & belli tractare, distinctiones morborum, & publicorum malorum remedia scire, & sexcenta alia, quæ facilius sensu concipi, quàm calamo exponi possunt, Rudis Princeps, & his disciplinis, velut acie oculorum orbatus, in mille errorum vias abducetur, ut ait Antonius Viperanus (c), primum quippè doctrina prudentiam gignit, atque ut experientia senes, sic eruditi homines sunt ipsa rerum scientia providentes.

13 Quod Polyphemi lumine privati exemplo Schoonhovius (d) in Emblema deduxit, cujus jam supra mentionem feci; & Plutarchus (e) etiam idem ipsum explicat, similitudine à Colosso malè intus librato desumpta, inquit, tales esse in eruditos Duces, ac Principes, qui quoniam sapientiæ, & prudentiæ necessarium pondus non habent, quantumvis magni & ampli exterius videantur, & gravitate vocis, torvitate vultus, ac mortum truculentia, fugaque consuetudinis humanæ, majestatem, & auctoritatem Imperii sibi videantur imitari, sæpè numero tamen vacillant, ac subvertantur. Etenim cum basi non rectè positæ, sublimem superstrunt potestatem, simul cum ipso pondere nutant, & ad ruinam inclinantur. Quod, (ut apparet) sequens Æneas Sylvius (f), inter Principem illiteratum, & marmoream statuem nihil interesse dicebat.

14 Agnovisse etiam hujus præclaræ conjunctionis, & eruditionis necessitatem, & utilitatem videtur, Eduardus Rex Portugaliæ; qui Tingin & Arcillam cepit, & ut recolat Octavius Strada (g), pro Symbolo lanceam sive hastam erectam sumpsit, cui serpens implicitus erat, cum hoc lemmate, *Loco, & Tempore*, ut significaret, Principum animos armis & prudentia dotatos esse debere, omnemque Regnandi artem in hæc duo tempora, Belli nimirum ac Pacis, res-

(a) Synes. in orat. de Reg. adm. ad Arcadium, vel, ut alii volunt, ad Theodor. Junior.

(b) Quintil. lib. 12. cap. 12.

(c) Viperan. in lib. de Rege, & Regno, cap. 10.

(d) Schoonh. Embl. 71. quem retulit sup. Embl. 23. in fine.

(e) Plut. in lib. de fort. Princ.

(f) Æn. Sylv. epist. 4.

(g) Strada in Symbol. Reg. pag. 51.

(u) Synes. in orat. de Reg. adm. ad Arcadium, vel, ut

(v) Quintil. lib. 12. cap. 12.

(w) Viperan. in lib. de Rege, & Regno, cap. 10.

(x) Schoonh. Embl. 71. quem retulit sup. Embl. 23. in fine.

(y) Plut. in lib. de fort. Princ.

(z) Æn. Sylv. epist. 4.

(aa) Strada in Symbol. Reg. pag. 51.

respicere, quae in vita humana momenti plurimum habent, ut praeter Justinianum jam supra citatum, Isocrates, Lucianus, Halicarnasæus, Polybius, & alii testantur, quorum verba adducit, & ex Græco Latina facit, Balduinus (b), his gravissimis optimorum Auctorum sententiis, quae apud eum videri poterunt, Justiniani dictum illustrans.

15 Quibus mirè item convenit Symbolum aliud, quod idem Strada (i) & Petra-Sancta (k), Friderico III. Romanorum Imperatori adscribunt, aperti nimirum libri, cui armatum humanum brachium, manu districtum gladium tenens, insistebat, ac Epigraphè addita, *Hic regit, ille tuetur*, quasi ostendens, his duobus omnem Regni statum conservari, ut magis expriment alii, qui orbis terrestris globum, gladio transfixum, super similem codicem pingunt, hac inscriptione adjecta, *His nititur Orbis*, quae videtur jam inde à Julio Casare originem trahere, qui imaginem suam mundi Sphaeræ insistentem, insculpi fecit, una manu gladium, altera vero librum tenentem, & hoc titulo superaddito, *Ex utroque Casar*; tamquam indicans, non minus armis, quam literis, & prudentia, sibi aditum ad Imperium Romanum acquirendum, fecisse, & acquisitum conservasse. Nosque in Friderici Symbolum collimantes, sic alibi lusimus:

*Ensiferam spectate manum, quae comprimit Orbem,
Attamen in solo nititur illa libro.
Ense valet Sophia, & Sophia protegit enses,
Hi feriunt, illos ista ferire docet.*

16 Et nuper in simile aliud nostri D. Didaci Saavedrae (l) incidimus, qui in eandem armorum & legum, seu literarum conjunctionem intendens, tormenti bellici pictura utitur, quod vocamus, *Pieza de artilleria*, amusi, sive norma, quam Hispanè dicimus, *Esquadra*, ori ejus admota, & hoc lemmate, *Non solum Armis*, ut significet, vanam quidem & nocivam interdum esse armorum potentiam, nisi & hæc scientiæ, & prudentiæ literarumque cognitione dimetiatur, ac temperetur, scientique Principes, qui rerum potentiunt, utrumque conjugere, & Alphonsum Aragonum Regem I. imitari, qui, *Panormitano (m) testante*, dicere solebat, *Ex libris se arma, & armorum jura didicisse*. Et vel à Vegecio (n) discant, nullum esse cui sapientia magis conveniat, quam Principi, cujus doctrina omnibus prodesse subditis debet.

17 Quam sententiam mirè juvat Alphosus Rex Noster, & pro lege à posteris suis observari voluit, dum sanxit, ita eos institui debere, ut vel à se ipsis in rebus arduis optimum consilium capere valeant, nec consiliariorum pedisequi ac veluti servi esse cogantur, & statim subdens (o): *Acucioso debe el Rey ser en aprender los saberes, ca por ellos entenderá las cosas de Reyes, é sabrá mejor obrar. Ca sin duda tan gran fecho como este de reynar, y gobernar, no le podría ningun ome cumplir, á menos de buen entendimiento, é de gran sabiduria, onde el Rey que desprecia de aprender los saberes, desprecia á Dios de quien vienen todos.*

18 Hocque ipsum Libanius (p) agnovit, qui his duabus præclaris artibus potissimum civitates conservari, scriptum reliquit, Themistius (q), quatenus mutuam inter Imperium, & Philosophiam benevolentiam esse ait, & eum qui aliis præest, non potestate solum regendi, ac imperandi, sed dignitate, prudentia, sapientiæque subditis antecellere convenire Div. Gregorius Nazianzenus (r), hoc præclarum monitum inter sua Tetrasticha inserens:

*Est fortè cæca tutior prudentia
Namque illa rerum est impetu tantum leris.
Hæc clarus: ac nihil literis tibi sit prius,
Quas possidentes unicas opes habent.*

Quod perinde est ac si diceret, quod quemadmodum navis in mari sapientiæ, ac prudentiæ clavo regitur, atque ad portum appellitur, quia ut Titinius dixit:

Sapientia gubernator navim regit, non valentia.

Sic mens prudentiæ clavo animam gubernans, ac moderans, ad securum litus eam dirigit: & sola eruditio ejusmodi est, ut illam illi soli à quibus possidetur, sibi vindicare queant; atque hæc viventibus ad extremum usque sociam se præbeat, & vita discedentes comitatur.

19 Etenim, secundum Platonis (s) sententiam, doctrina est laudis fundamentum, fons veræ felicitatis, & ut laurus perpetuè viret, ita eruditionis fama non marcescit. Principemque (ut Æneas Sylvius (t) præclare scriptum reliquit) non splendor suæ fortunæ, non vestes aureæ, aut

(b) Bald. in dict. Proem. Inst. num. 10. § 11. partid. 7. (o) L. 16. tit. 5. part. 2. (p) Liban. declam. 28. in fine. (q) Themist. orat. 16. § in aliis passim. (r) Nazianz. in Tetrast. (s) Plato lib. 6. de Repub. (t) Æn. Sylv. epist. 105.

ornatus crinium, & equorum propria pompa, ita honestabit, quantum ipsarum decor literarum, & fama virtutum, quarum facies, si videri posset, pulchrior esset, quam Lucifer, aut Hesperus, ut Aristoteles tradit.

20 Sed omissis innumeris aliis sententiis, & doctorum sive literatorum Principum exemplis, quæ in hanc rem à Platone (u), Plutarcho (x), Stobæo (y), Valeriano (z), Torres (a), Tiraquello (b), & novissimo Philippo Camerario (c) latissimè recensentur, audi precor Erasmus (d), qui qualiter literæ Principes ornent, his verbis scripsit: *Insani sunt, qui existimant Egregios Principes à nulla re magis abesse, quam à libris, studioque Philosophiæ: perinde quasi hæc duo ex diametro inter se pugnent, sapere, & Principem agere; cum ita inter se cobereant, ut si alterum alteri adimas, nihil jam reliquas præter inanem Principis titulum. Cenotaphiorum instar, quæ nomina tantum, & stemmata foris ostentant, cum intus bacua sint.*

21 Audi & Marcum Antonium Nattam (e), quem, inter plures alios, Canonherius ad idem allegat, non minus præclare monentem: *Quod cum veræ, & eruditæ literæ ad querendam laudem pectus inflament, à dedecore retrahant: cum instruant scientia, arment eloquio; quisque, quod in altiori fastigio positus, plurimorum commoda, & utilitatem speculati necesse habet, & tueri, eò magis in illas incumbere debet, &c.*

22 Audi etiam & ex nostris strenuum illum, & nobilissimum Equitem D. Enecum Lopez de Mendoza, Santillanæ Marchionem (f), dum inquit: *La ciencia no embota el bierno de la lanza, ni hace floxa la espada en la mano del Cavallero. Et Hyronimum Romanum (g) æquè verè docentem: Que la Sabiduria tiene el primer lugar en la casa de los Principes prudentes; y quando ella no asiste en los Palacios Reales, la prudencia falta, la justicia se estraga, las virtudes van en declinacion, los buenos están puestos en olvido, y no hai cosa buena. Todo lo que se loa en los pasados tuvo principio del saber quando buvo poca justicia, y tirania, robos, crueldades, felpor no tener en su compañia la sabiduria.* Quod etiam non malè expressit ille Poëta (h) qui dixit:

*Si humana jacet virtus, ut nulla salutis
Judicio spes sit, Cosse, relicta tuo.
Quæ sit causa, taces, dicant tibi, causa malorum est,
Plena quòd in doctis omnia sunt dominis.*

23 Sed otiosè quidem in profanis ad hoc sententiis, & testimoniis adducendis immoror, cum sacra Litera nihil nos frequentius admoneant, quam sapientem, & eruditum esse debere, qui populis regendis ac judicandis præficitur, ut satis ostendunt loca jam à Nobis supra perpensa (i) David (k) dum inquit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram; & Sapiens (l) docens: Si delectamini sedibus, & Sceptris, à Reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis.*

24 Et quia Salomon hanc eruditionem à Deo infusam habere meruit, simul atque judicium illud inter mulieres de filio disceptantes, pronuntiavit, eam sibi circa populum gloriam, auctoritatemque comparavit, ut de eo sacra Pagina (m) dicat: *Audivit itaque omnis Israel judicium, quod judicavit Rex, & timuerunt Regem, videntes sapientiam esse in eo, ad faciendum judicium.* Quem locum pulchrè explicans D. Ambrosius (n) inquit, ipsum Salomonem ita posse sapientiam, ut daretur sibi cor prudens audire & judicare cum justitia. Moyses quoque, quia à Pharaone in Regni successorem destinabatur, eadem Scriptura (o) testante, eruditus fuit in omni sapientia Ægyptorum, quod Philo ita explicat, quasi fuisset instructus vel edoctus omnes artes liberales. Quia apud Ægyptios iidem & Reges, qui & sapientes fuere, adjecto etiam Sacerdotio, unde illis appellatio *Ter maximi* contigit, ut ultra alios Joannes Franciscus Picus Mirandulanus (p) observat, longa adjecta nomenclatura eorum, qui apud varias nationes, variis seculis, simul & armis, & literis operam dantes, magnum sibi nomen pararunt.

25 Quæ omnia satis ostendunt, quid sentire debeamus de illa questione, quam latè ad partes disputant Melchior Junius (q), Reinhardus Coningus (r), & Beyerlinchus (s): *Utrum scilicet*

S opus

(u) Plat. lib. 5. de Rep. (g) Roman. in Prolog. ad Resp. Mund. (x) Plutar. in lib. quod Princ. Philosoph. sit, & ubi de princ. in erudito. (h) Lud. Poët. apud Canonb. in Aphor. pag. 302. (y) Stobæo Sermon. 46. (i) Sup. Emb. XXI. (z) Valer. lib. 7. cap. 2. (k) David. Psalm. 2. 10. (a) Torr. lib. 6. (l) Sap. cap. 6. Eccles. cap. 10. & 24. (b) Viraq. de nobil. cap. 5. (m) Reg. 3. cap. 3. in fin. (c) Camer. 1. tom. cap. 2. per tot. è 3. tom. ex pag. 163. (n) D. Ambr. lib. 2. off. cap. 8. (d) Erasm. cent. 8. epist. 4. (e) Natt. de doct. Princ. lib. 1. apud Canonb. in Aphor. 1. tom. pag. 449. (f) March. Santillan. in Epist. Dedic. suorum Proverb. seqq. (o) Act. Apost. cap. 7. 22. (p) Mirand. in comm. ad suos Hymnos, fol. 32. (q) Junius 2. part. quest. polit. quest. 10. (r) Coningus in The. polit. 2. tom. cap. 21. pag. 151. (s) Beyerlinch. in Theat. verb. Magistrat. pag. 164. &

opus sit Principibus literas discere? Etenim licet Gothorum, & Bohemorum (t) antiqua consuetudo obijciatur, qui graviter vetuisse dicuntur Reges suos literas discere, quasi existimantes, illas longo ab fortitudine intervallo abesse, ac magnanimitate: quin item effeminari potius animos, remolitosque ad temeritatem dilabi. Et Licinius Imperator (a) Aurelio (u) Victore tradente) adeo infestus literis fuerit, ut & virus, & pestem publicam easdem, & praesertim forensis industriam, appellaret. Necnon etiam Philippus Francorum (x) Rex filium suum aliis literis imbuere, quam iis, quae ad subscribendas Regias epistolas, diplomatavè sufficerent; ut & Ludovicus XI. cum Carolo VIII. filio suo se habuit, praecipiens, ne ullis aliis Latinis literis erudiretur, quam his: *Nescit regnare, qui nescit dissimulare*. Duplici nimirum de causa, altera, ne dum literarium cognitione ad res agendas timidus redderetur, aliorum exempla potius intuens, quam suo genio obsequens. Vide Muretum (y), qui adeo est elegans, & nervosus, ut vix putem, quemquam orationem 23. legere posse, quin singulari eruditionis amore accendatur.

26 Ejusmodi tamen Amusorum hominum voces, asinæ à Trajano Maximiliano I. & aliis cordatis Principibus dictæ sunt, maturius, ac rectius existimantibus, illiteratos Reges esse quasi asinos coronatos, ut post Polieraticum (z) recensent Aeneas Sylvius (a), Sansovinus (b), Camerarius (c), & alii. Quibus adridens Alfonso Rex Aragonum I. ut Antonius Panormitanus (d) testatur, cum audiret Regem quemdam Hispaniæ dixisse, non decere viros Principes scire literas, bovis hanc esse vocem dixit non hominis; & malle se privatam vivere, quam eruditione carere. Et Vladislavus, Rex Ungariæ & Bohemiæ I. secundum Aeneam Sylvium (e), quamvis adhuc puer, cum esset Romæ, dicebat, non videri sibi homines, qui literas ignorarent. Quæ, eodem Sylvio apud nostrum Saavedram (f) censente, plebeis hominibus argentum nobilibus aurum, Principibus, gemmæ præciosissimæ sunt, & esse debent.

27 De Pico quoque Mirandulano refert Petrus Crinitus (g), quod dicere solitus erat, nullum se animal videre in vita mortalium stultius atque insolentius, quam divitem hominem, qui bonarum disciplinarum sit imperitus, à studiisque liberalibus abhorreat; quoniam divitiæ illæ impudicis voluptatibus atque desidiæ paratæ suat, neque in usus hominum, aut aliquam vitæ utilitatem erogantur.

28 Et de Romanis pariter legimus, quod cum de Imperatore eligendo, aliquando vel ipsi armati milites agerent, Tacitum, quia literis impensè doctus ac deditus erat, uno ore (ut Vopiscus (h) refert) Cæsarem acclamarunt: *Quis vociferantur, melius quam literatus imperabit*.

29 Inter quos plures etiam alios extitisse, qui magnam vitæ partem studiis, & literis applicuerint, lato calamo Coningus (i) recenset. Inter eos M. Antonium Philosophorum memorans, qui tantum operis, & laboris studiis impendit, ut corpus afficeret, atque in hoc solo, pueritia ejus, juxta Julium Capitolinum (k), reprehenderetur. Quod tanti Athenagoras Philosophus Atheniensis, ut cum Christianorum causam apud ipsum & Commodum agere instituisset, hac suæ legationis inscriptione usus sit: *Athenagoræ Atheniensis Philosophi Christiani legatio Imperatoribus M. Aurelio, Antonio, & Aurelio Commodo, Armeniacis, Sarmaticis, quod autem Maximum Philosophis*. Cognoscens utique tam doctus, quam faciendus homo, majoris esse gloriæ Philosophi nomen, quam usurpatum à devictis Armenis, & Sarmatis cognomentum: idque etiam illis gratius esse jure debere, ad quos verba faciebat, cupiebatquesibi eos conciliare honesta nuncupatione Philosophi.

30 Quantum autem in contraria filiorum institutione erraverint Gothi, Athalarici Italiæ Regis ab Amalafuentæ matris rectori disciplina per vim abstracti, miserabilis casus ostendit, quem latè Carolus Sigonius enarrant. Quantum etiam Ludovicus XI. in Carolo filio à bonis literis removendo, æquè signanter Philip. Cominæus (m) diligens, & verus eorumdem Regum adsecla, & historiographus memorat, cujus liber Enchiridium Principum, ut Lipsius (n) ait, vocari meretur, referens, quot damna Carolus, hujus malæ educationis causa, pertulerit, & certò statuendum esse inquit: *Deum non concedidisse Regna, ut gubernarentur ab hominibus ineptis, & stolidis, qui frivola quadam, & misera jactatione solent dicere, se quod ussum literarum non habeant, suis familiaribus, & necessariis omnem actionem committere, ac deinde nulla probabili* ad-

(t) Cæll. Yehod. lib. 8. cap. 1. Dubrav. hist. Bohem.

lib. 18.

(u) Aur. dict. in Constantino, & Eutropius.

(x) Paul. Emil. de gest. Franc. lib. 10.

(y) Muret. orat. 23.

(z) Polierat. de nugis, Curial. lib. 4.

(a) Sylv. epist. 4.

(b) Sansov. fol. 6. & 7.

(c) Camer. 3. tom. pag. 185. & 242. & alii apud Bobad.

in Polit. lib. 1. cap. 10. num. 6.

(d) Panorm. de dict. & fact. Alfons. lib. 4.

(e) Sylv. hist. Bohem. lib. 3.

(f) Saav. Emp. 4. pag. 18.

(g) Crinit. lib. 7. cap. ult. pag. 249.

(h) Vopisc. in Tacit.

(i) Coning. d. cap. 21. pag. 154. & seqq.

(k) Capitol. in bl. Anton. Phil. vita.

(l) Sigon. de Imp. Occid. lib. 17. post. Suidam.

(m) Cominæ. lib. 3. in princip.

(n) Lips. lib. 1. civil. doct.

adducta ratione cur ita loquatur, totos se se dedunt voluptatibus. Deumque nulla majori clade populum affigere, posse, quam si Principem ei præficiat stolidum, & imperitum, &c.

31 Aegidius quoque Carrocetus (o), eundem Ludovicum hac in parte notans & reprehendens, dignum quidem fuisse ait, qui metamorphosi Nabuchodonosoriana in feram mutaretur, ut rationis admiculo, nec presentia declinare, nec futura prospicere posset. Expeditionemque Neapolitanam à Carolo temerè susceptam, præclara illius institutionis primum fetum, stultum Ludovici judicium satis redarguisse; ut quod de Atheniensibus olim, tunc quoque de Gallis jactatum fuerit, imprudentiam illorum, divina providentia corrigi solere.

32 Quod si adhuc cum Bodino (p) objecerit quispiam, literarum cognitionem Principibus sæpissimè perniciosam existere, nisi benè à natura, meliùs etiam à virtutibus instructi, & informati sint, quia nihil tam in Principe metuendum, quam multa rerum abditarum cognitio, cum scelere conjuncta, indeque Romanæ Republicæ detrimens magis quam proficua fuisse Tiberii, Claudii, & Neronis eruditionem. De quo ultimo hac propter dicere potuit Ausonius (q): *Neronis indolem non erudit Seneca, sed armavit sævitiam*.

33 Huic objectioni facile respondebitur, hoc non ex verò usu artium, sed ex pravitate, & inclinatione naturæ instituendum, sive jam institutorum, procedere, quia deteriores ut plurimum per doctrinam fiunt homines ad malum proclives, ut benè Gregorius Schombornerus (r), & Coningus (s) animadvertunt. Nec idè tamen à bonis disciplinis supersedendum, quæ etsi pro varietate subjectorum diversimodè operentur, tamen per se, & sua natura, mores quantumvis depravatos corrigere, & ingenium, licet in malum propensum, excolere, & ad meliorem frugem reducere solent. Quod Atilius Regulus (t) apud Papinianum nostrum ostendit, dum fateatur, se Nicostrati præceptoris sui eloquentia, diligentia meliorem redditum fuisse, & pluribus ornat Scipio Gentilis (u), & in eisdem de quibus loquimur terminis, Cordatissimus Cominæus (x), qui, quamvis etiam verum esse agnoscat, quosdam Principes, qui ingeni satus habent, & cognitionis, plerumque propter ignaviam, & malitiam eis abuti, neque ad res honestas accommodare; doctrinamque, vel meliores reddere homines, vel deteriores, pro eujusque natura, & inclinatione, statim tamen ita subdit: *Sed tamen verosimilius est, aliquem ea fieri meliorem. Nam quò quisque magis qui se deceat intelligit, eò vehementius ipsum neglecti pudet officii; & etiam si non omnino sibi temperet à maleficio, tamen ne planè modum excedat, caret. Ac istud quidem usu compertum habeo. Multos enim novi, quos à pravitate, & illaudatis consiliis eruditio sola retraxit. Huc etiam accedit metus divini Numinis, quanta enim sit peccati magnitudo, & quantopere Deus offendatur flagitiis, docti non paulò melius quam homines imperiti cognoscunt, &c.*

35 Idemque ipsum sentit Vanozius (y), sic inquit: *Coloro che hanno biasimato le lettere, è detto male de buoni studi, erano ignoranti, è pieni di malitia: e nel persuadirlo à Principi, erano scelerati: si come erravano nel mezzo de dimostrarlo, con dire, che lo studio guasta il cervello. Perché trovando in uno, una buona, è natural disposizione, lo studio lo rende perfetto, è il buon naturale col buon accidentale, fa optima compositione*.

36 Quæ tamen omnia non eo animo à Me dicta esse existimet quispiam quasi velim Principes omnibus artibus ac disciplinis penitus instrui, vel instructos, eisdem meditando assidue vacare, quod vel in privatis solet esse nocivum, & in eis planè absonum, & impossibile, quos fortunæ calculus mundi gubernaculis admovit, & tractandis Reipublicæ habenis præpositi sunt: sed id tantum cum Erasmo (z), & Botero (a) eos monitos velim, ne prorsus ab omnibus studiis & libris ceu noxiis abstineant, perinde quasi hoc demum verè Regium sit, nihil omnino, vel scire, vel agere, præter aleam, venatus moriones, & his etiam sordidiores voluptates. Cum quibus enim amicis libentius confabulabitur cor datus & pius Princeps, quam cum in iis, qui & semper præsto sunt, & sapiunt plurimum, & nihil loquuntur ad gratiam? aut quo melius otio, rerum gerendarum negotium temperabit, quam si in optimis literis per ætatem non segniter exerceatur, præsertim iis, quæ ad egregium Principem gerendum, vel addunt stimulos, vel viam aperiunt?

37 In quibus quidem recensendis, & peculiariter illustrandis, quia multi multa dixerunt, contentus ero, eis, post primas literas (quas qui ignorant Idiota, & Analphabeti dicuntur) variarum, quam maximè poterunt, linguarum peritiam, Logicæ, Rhetoricæ, Matheseos, Philosophiæ, Ethicæ, Politicæ, Jurisprudentiæ aliqualem cognitionem, & rerum militarium exactissimam,

S 2

(o) Carrocet. de dict. & fact. mem.

(p) Bodin. lib. 3. de Rep. cap. 1. num. 139.

(q) Auson. in grat. ait. ad Grantam.

(r) Schombor. 2. Polit. cap. 31.

(s) Coning. d. cap. 21. pag. 164.

(t) L. Atilius 27. D. de donat. vide etiam l. 3. §. idem,

D. ad exhib.

(u) Gent. ad Apol. Apul. not. 55.

(x) Comin. lib. 10. pag. 660.

(y) Vanoz. in monit. Polit. vol. 2. mon. 1530. pag. 520.

(z) Erasmod. cent. 8. epist. 44. & in pref. ad Sueton.

(a) Boter. de Polit. illustr. lib. 2. cap. 1.

tam, commendare. Quae omnia facilius consequi poterunt, si praeter multorum, bonorum tamen, librorum lectionem, Doctorum virorum interdum conversationem appetant, ex quibus, ut Coningus (b), & noster Saavedra (c) considerant, multa sensim paulatimque haurire, & sine multo labore discere poterunt. Nam ut in Salomonis Proverbiis (d) habetur: *Avaiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit.*

38 Sed in nihilo magis proficiet, quam si se totos historiis legendis, recolendis, exemplisque earum, tum secundis, tum adversis, memoriae mandandis, applicuerint: quantum enim aut aetati nostrae, aut ingenio deest, tantum praecedentium seculorum experientia, & historiae cognitione supplemus. Quae scitissime à Marco Tullio (e) definitur, vel describitur: *Testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, Magistra vitae, & vetustatis nuntia.* Et à Nazianzeno (f): *Conglobata quaedam ac velut coacervata sapientia. Hominumque multorum mens in unum collecta.*

39 Testanteque etiam Cominaeo (g): *Maximum monumentum adfert historiarum cognitio, juvenilibus annis percepta. Nam extant in his pulcherrimae picturae, quae clarè demonstrant, quid in rebus praesentibus facere, quid etiam fugere debeamus.*

39 Cum quo consonans Petrus Crinitus (h): *Nemini dubium est (inquit) vitam ipsam mortaliū fieri multò prudentiorem, & cultiorem, ex rerum, historiarumque observatione. Sed ea praecipue sunt pluris aestimanda, quae ad usum magis ipsam, & vitae rationem conducunt: sicut exempla Antiquitatis sunt, ex quibus ita homines subinde fiunt prudentiores, ut qui optimè antiquitatem calleat, his aequè & praesentia intelligit, & futura subinde prospicit.*

40 Et ea nihil ad res civiles, & publicas deliberationes, utilius esse, optimè etiam Aristoteles (i), Livius (k), & alii plures Auctores docuerunt, quos Joannes Bodinus, Justus Lipsius, & noster Regius Chronographus Ludovicus Cabrera (l) recensent, in peculiaribus libris, quos de modo & methodo legendi historias typis mandarunt, & latè Baptista Fulgosus, sive P. Justus Gaillardus in praefatione libri factorum & dictorum memorabilium.

41 Ut iterum non omittam Alphonsum Regem Aragonum I. qui cum Capuae aegrotaret, ut Panormitanus (m) enarrat. Quinti Curtii historiarum lectione delectatus, vi morvi superata, sanitatem adeptus: *Valeat (dixit) Avicena, valeat Hippocrates, & vivat Curtius restitutor sanitatis.*

42 Et Nicetam Coniatem, qui ita de eadem scripsit: *Quamobrem, haud ab re liber viventium appellabitur historia, rerumque gestarum descriptio tubæ clangor, quo jam olim mortui, velut è sepulchris excitati, in medium producantur.*

43 Cum Plutarcho (n) etiam Petrus Victorius (o) enarrat, Lucium Paulum Æmilium, qui devicit Persem Regem Macedonum, in ornanda vita sua & omni virtute expolienda, diligentissimè solitum, tamquam in speculum, inspicere in historiam, atque ita studiosè semper conatum esse imitari virtutes, & praeclara facta eorum, qui illic laudati forent. Quod in Regibus potentius operari, quam si illorum statuas, picturasve intuerentur, his verbis Sallustius (p) edocuit: *Scilicet non aeream illam, neque figuram, tantam vim à se habere; sed memoriam rerum gestarum eam famam in egregiis viris in pectore crescere.*

44 In quibus locis recensendis ideò immorari volui, quòd viderim injustè hanc occupationem à Bonifacio Vannoio (q) taxari, & veluti inutillem, ac periculosam censi, usque adeò nihil est boni, vel optimi, quod non in malam partem à quo quam verti possit, si eo minus licitè ac prudenter utatur.

45 Sed ut videas, quantum in hoc à communi prudentium omnium opinione disentiatur, si praecitati Auctores ad historiae utilitatem suadendam non sufficiunt, quam sit maxima illius vis, vel ex Claudiani (r) carminibus discere poteris, apud quem pater Honorii Imperatoris, filium ad evolvendas historias, tamquam studium magnis semper Principibus dignum, his verbis, non solum hortari, verum & impellere quoque videtur:

*Interea Musis, animus dum melior, instes,
Et, quae mox imitere, legas: nec desinat unquam
Tecum graja loqui, tecum Romana vetustas.
Antiquos evolue Duces, assuesce futurae
Militiae. Latium retro te confer in aevum.*

Li-

(b) Coning. à. cap. 21. pag. 161.

(c) Saavedra Empr. 4.

(d) Proverb. 1. 5.

(e) Tullius lib. 2. de orat.

(f) Nazianz. ad Nicob.

(g) Comin. lib. 3. pag. 371.

(h) Crinit. lib. 1. cap. 1.

(i) Arist. Ret. cap. 5.

(k) Livius lib. 1.

(l) Bodin. & Cabrer. Lipsius lib. 1. civil. doct. cap. 8.

(m) Panorm. lib. de dict. & fact. Alphons. I. Lycosth.

post eum in Apoph. pag. 344.

(n) Plutarch. in Paul. Æmil.

(o) Victor. lib. 38. var. clact. cap. 5.

(p) Sallust. in Jugurt.

(q) Vannoc. tom. 1. monit. Pol. num. 493.

(r) Claudian. in 4. const. Honor.

*Libertas quæ sit placet? Mirabere Brutum:
Perfidiam damnas? Metui satabere panis.
Triste rigor nimius? Torquati despue mores.
Mons impensa bonum? Decios venerare ruentes,
Vel solus quid fortis agat? te ponte soluto.
Oppositus Cocles, Mucii te fama docebit.
Quid mora perficiat? Fabius: quid rebus in arctis
Dux gerat? ostendet Gallorum strage Camillus.
Discitur hinc nullos meritis osistere casus.
Prorrogat æternam feritas tibi Punica famam.
Regule, successus superant adversa Catonis.
Discitur hinc quantum paupertas sobria possit:
Pauper erat Curius, Pyrrhi cum sperneret aurum,
Sordida Serranus flexit Dictator aratra.
Lustratæ lixtore case, fæcesque salignis
Postibus affixi, collectæ Consule messes:
Et sulcata diu trabeato rura colono,
Hec genitor præcepta dabat, &c.*

46 Mec dissimilis fuit cura Basilii (s) Imperatoris idem filio suo Leoni his verbis enixè commendantis: *Per veteres historias ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore quæ alii cum labore collegerunt; & quæ illinc baurias, & bonorum virtutes, & in proborum vitia: Varias humanæ vitæ mutationes, & rerum in ea conversiones: Mundi hujus instabilitatem, & Imperiorum præcipites casus, & ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia: quorum illa fugies, ne divinæ justitiæ manus incidat; hæc amplecteris ut præmia, quæ ea comitantur, potiaris.*

47 Unde & historia meritò hoc encomio à Neotherico quoddam donatur:

*Ille ego quæ gestis præsum custodia rebus,
Digero quod caveas, quodque sequaris iter,
Priscaque ne veteris vanescat gloria secl.
Virida defensant quæ monumenta, damus.
Et sua virtuti per me sunt præmia, rursum
Impia famosis defero facta notis.
Eloquor, & somni quantum jactentur, & imi:
Eloquor, & cæcæ, fasque, nefasque Deæ.
Quod majus Theatrum (t) circusque capax, aut quæ
Doctior humanas scena referre vices?
Me sine, quis prudens? Unde experientia major?
Qui me adiit tandem non mage doctus eat?
Omnis enim nostro pendet prudentia sensu,
Reteque nil, nostra qui caret arte, sapit.*

48 His locis alia ex sacra Pagina, & sanctis Patribus eruditè petita P. Joannes Pineda (u) addit, tradens, quam Historia peritissimus Salomon fuerit, & non minùs doctè, elegantissimus Pater Carolus Scribanus (x), & novissimus Pater Joannes Antonius Velazquez (y) pluribus probans, quam sit utilis in Principe Historiarum cognitio, sacrarum præsertim, & deinde illarum, in quibus Regum Prædecessorum, & Parentum suorum facta dictaque conscripta sunt. Quòd hæc, ut ad ipsum proximè pertineant, ita illius animum acrius ad imitationem urgeant, & ardentius inflament.

49 Quæ omnia acutus, & Modernus Epigrammaticarius Angulus (z) hoc quoque carmine docuit:

*Historias versando peritus id absque periclo,
Quod docti damnis experiuntur, habet:
Nec tam multa gravis rerum experientia longo
Tempore, quam parvo te docet Historia.*

Qui-

(s) Basil. Imp. in cap. Paranet. cap. 56.

(t) Hoc convenit cum diffinitione Thucyd. histor. Pe-
lop. lib. 1.

(u) Pined. de reb. Salom. lib. 3. cap. 17.

(x) Scriban. in Christ. Polit. pag. 177. & seqq.

(y) P. Velazq. de Optim. Princ. lib. 3. adnot. 4. pag.
334.(z) Oven. lib. 2. Epig. 167. Consonat illud Comici:
Optimum & tutissimum est ex aliis discere tibi quod ex
usus, &c.

50 Quinimò secundum eandem Patrem Velazquez (a), non solum in iis, quas retulimus scientiis, & disciplinis, instructus esse debet, verum si sonum literalem Salomonis attendamus, Divinatrici quoque incumbere, & in expediendis negotiis veluti præsagam mentem habere. Sic enim in Proverbiis (b) habet: *Divinatio in labiis Regis, in iudicio non errabit os ejus.*

51 Quod valde juvat Ciceronis (c) locus, licet à prædicto Auctore non relatus, ubi inquit: *Olim Reges præstantissimi, auguriis, & prædictionibus claruerunt: & se suosque liberos, iis disciplinis erudiri curaverunt. Quid Asiæ Rex Priamus, nonnè & Helenum, & Cassandram filiam divinantes habebat? Quid Polybum Corinthium, nonnè Homerus, & alii multa, & filio ad Trojam proficiscenti, mortem prædixisse commemorat? Ut enim sapere, sic divinare Regale ducebant, ut testis est nostra civitas, in qua & Reges Augures, & postea privati, eodem Sacerdotio præditi, Rempublicam Religionum auctoritate rexerunt.*

52 Et adeo observant Reges Persarum, & alii Orientales, & alii Astronomiæ & Judiciarum studium, diceretur Magia imperare, ut Plinius (d), & Philo (e), literis tradiderunt. Et ipse quoque Salomon Astrologiæ valde peritus fuit, ut Pineda (f) multis edisserit.

53 Absit tamen, ut Christianis Principibus divinatrices artes, quæ ad Magiam, aut Astrologiam Judicariam pertinent, vel inter prohibitas ab Imperatore Constantio (g) recensentur, modo aliquo suademus, nihil enim est, quod Deum magis offendant, qui sibi soli futurorum cognitionem servare voluit, ut apud D. Lucam (h) docuit, & in Saulis punitione (i) propter consultam Phithonisam, & per Necromantiam evocatum Samuelis spiritum indicavit; rectè enim Dionysius Cato (k) quamvis Gentilis, admonuit,

*Quid Deus intendat, noli perquirere sorte,
Quid statuatur de te, sine te deliberat ipse.*

54 Et ille Proverbiorum locus, ut ipse Pat. Velazquez (l), post Salazarium, & alios animadvertit, varias habet expositiones, inter quas illæ verissimæ & aptissimæ sunt, quod nullo modo ad artem divinatricem respiciat, sed Deum veluti certa & infalibilia reddere solere iudicia, quæ justi Reges justè & consultè pronuntiant, Salomon doceat; vel ea prudentia ac consilio eos præcellere debere, ut quidquid de ipsorum labiis procedat, in publicis negotiis expediendis, veluti ex præsaga mente proficisci videantur. Quo sensu Rex Athalaricus apud Casiodorum (m) de avo suo Theodorico dixisse comperitur: *Judiciis suis etiam futura prædicebat.*

55 Hoc enim esse proprium scientiæ & prudentiæ, ex præteritis futura prædicere, ipse Salomon dixit, sic in libro Sapientiæ (n) scribens, *Si multitudinem sapientiæ desiderat quis, scit præterita, & de futuris æstimat.* Et Nos suprâ (o) de Prudentiæ effectibus agentes, cum Marco Prætorio, & aliis tetigimus.

56 Et de gravi errore ac peccato Regum, qui aliter sentiens, Magos & Ariolos consulunt, aliqua nuper Noster Saavedra (p) notavit, & ante eum plura Justus Lipsius (q), & And. Canonherius (r), Camerarius (s), & Joannes Filesacus (s), qui inter alia illud Taciti (t) adducit: *Quæ fato manent, quamvis significata non mutantur.* Et Aurelii Victoris: *Arduum fatalia divertere, eoque futuri notionem superfluum.* Quibus consonans Quintus Curtius (x) *Eludant licet (inquit) quibus fortè & temerè humana negotia volvi, agique persuasum est, è quidem æterna Constitutione crediderim, nexuque causarum latentium; & multo ante destinatarum, suum quemque ordinem immutabili lege percurrere.* Et Apulejus (y): *Nec consilio prudentis, vel remedio sagacis, divinæ providentiæ fatalis dispositio subverti, vel reformari potest.*

EM-

(a) Idem Velazq. ubi sup. annot. 9. pag. 354.

(b) Proverb. 16. 10.

(c) Cic. de divin. lib. 1.

(d) Plin. lib. 3. cap. 1.

(e) Philo lib. de specul. legib.

(f) Pined. sup. pag. 129.

(g) Constant. Imp. in l. nemo 5. C. de malef. & Mathem.

(h) D. Luc. in Act. Apost. cap. 1. vers. 7.

(i) 1. Reg. 28.

(k) Cato in dist. lib. 2.

(l) Velazq. sup. Salaz. in Proverb. 1. tom. col. 1339.

(m) Casiod. lib. 8. epist. 13.

(n) Salom. Sap. 8. 8.

(o) Sup. Emb. 7. & 13.

(p) Saaved. Empr. 4. pag. 31.

(q) Lips. in mon. Polit. lib. 1. cap. 5. quæst. ult. pag. 175.

(r) Caonher. in Apbor. Polit. ex pag. 479.

(s) Camer. 1. tom. pag. 266.

(t) Filesac. 2. select. trad. 1. cap. 9. pag. 53.

(u) Tacit. 17. Annal.

(x) Curt. lib. 5.

(y) Apul. 9. Miles.

ELOQUENTIA PRINCIPES ORNAT.

[*Truncum conspiciens Atlantis forte nepotem
Hermam, quo & vultu terra Pelasga colit.
Quæ tibi cum magnibus virgam, pedibusque cothurnos
Alitibus, dixi, sustulit ira Deum?
Ille mihi, dum lingua manet, quid cetera curem,
Præcunctis unum Regibus Eloquium.*

COMMENTARIUS.

1 IS artibus, & disciplinis, quibus ornari Principes diximus, nunc Eloquentiæ curam, & studium adjungimus, quæ copiosè loquens sapientia à quibusdam definiri, appellari solet. Ab aliis, virtus, qua voluntas mentem, & linguam regit, ut vera, recta Deo grata, & hominibus salutaria perspicuè, & ornate dicat.

2 Unde eandem Euripides *Reginam* vocavit, & Ennius, *Flexaminam*; & Cicero (a), postquam pluribus de ejusdem laudibus, & utilitatibus egit, constanter statuit, Perfecti Oratoris moderatione, & sapientia, non solum ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reipublicæ salutem maximè contineri, nihilque præstabilius esse, quàm posse dicendo, tenere hominum cætos, mentes allicere, voluntates impellere quò vellis; unde autem velis, deducere.

3 Et Hesiodus tanti eam fecit, ut præceteris disciplinis exquiri debere, his carminibus, è Græco ita Latine redditis, doceat

Quid disciplinis dignum ut est in ceteris

Sudanus, atque singulas inquirimus?

Ac non magis saudelan, quæ Mortalibus

Regina sola est, examissim exquiritur.

Datoque pretio discitur, quo, quæ velit

Ea quisque persuadere possit, & assequi.

4 Et sanè justissimè cum eodem Cicerone (b) testante, nemo sit qui nesciat, initio genus humanum in montibus, ac sylvis dissipatum, prudentium consiliis compulsus, & disertorum oratione delinitum, se oppidis, mœnibusque sepsisse. Quod Veteres, vulgatis illis Amphionis, Or-

(a) Cicer. in lib. de orat. quem retulit Car. lib. 6. epist. 5.

(b) Cicer. 3. lib. de orat.